

تبیین حق حریم خصوصی در روابط زوجین

طاهره محسنی^۱

چکیده

امروزه حریم خصوصی به‌عنوان یک اصل بنیادین و اخلاقی، اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد؛ تا حدی که می‌توان آن را در زمره کانونی‌ترین موضوعات حقوق بشری قرار داد. این حق در گستره خانواده به‌عنوان مهم‌ترین و اساسی‌ترین بنیان اجتماعی و در روابط زوجین نیز مطرح است. نظر به اهمیت موضوع، این مقاله مترصد پاسخگویی به این پرسش اساسی است که با توجه به اختصاصات خانواده جایگاه این حق در روابط زوجین چیست؟ چه عناصر و مصادیقی از آن را می‌توان در روابط همسران در نظر گرفت؟ در صورت تزامم این مصادیق با برخی از حقوق زوجیت راه‌حل چیست و کدام‌یک رجحان دارند؟ این پژوهش با تدقیق در مفهوم حریم خصوصی، تحقیق در مستندات آن، واکاوی مصادیق این حریم در روابط زوجین و مذاقه در موارد تزامم آن با برخی حقوق زوجیت مشخص می‌کند در زندگی زناشویی اصل بر داشتن حریم خصوصی است، اما در مواردی با توجه به مقتضیات خاص خانواده در موارد تزامم با حقوق زوجیت این حق محدود یا نقض می‌شود. بدین نحو که در فرض تزامم حق اهم با معیار تحکیم خانواده

^۱. دکترای تفسیر تطبیقی، عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه امام صادق، پردیس خواهران؛

سنجیده خواهد شد و این مصلحت تحکیم خانواده است که تعیین می کند در موارد خاص کدام یک از حقوق حریم خصوصی یا دیگر حقوق زوجیت به عنوان مرجح و اهم مقدم خواهد شد.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، حق، روابط زوجین، تحکیم خانواده، تزامم، حقوق زوجیت.

مقدمه

اقتضاء شخصیت انسانی و مدیریت روابط اجتماعی، ممنوعیت نظارت خارجی نسبت به بخش خصوصی زندگی انسانهاست، اما این مقوله در زندگی زناشویی و در روابط زوجین نیز خالی از مناقشه نبوده، چراکه بی گمان هر یک از همسران در کنار زندگی زناشویی مشترک، یک فضای ذهنی خصوصی هم دارند که می توانند آن را با همسر خود به اشتراک نگذارند.

در نگاه نخست، شاید ارتباط و وابستگی عمیق زوجین متبادر این معنا باشد که هیچ کدام از همسران حریمی خصوصی برای خود ندارند، اما با توجه به شخصیت مستقل هر یک از همسران نمی توان به صرف زندگی مشترک حقوق انسانی آنها را نادیده انگاشت و حریم خصوصی را که یکی از مصادیق آزادی های فردی است نقض کرد، اگرچه با برقراری زندگی زناشویی و اقتضائات خاص آن، احتمال وجود محدودیت در حریم هر یک از زوجین متصور است. چالش و کشمکش بر سر مرز و حریم این زندگی خصوصی و همتا و همانند نبودن دیدگاه دو همسر درباره ی آن، ریشه و سرچشمه بسیاری از کشمکش های زناشویی بوده است.

در این راستا پرسش این است مفهوم این حریم در زندگی زناشویی چیست؟ چه مصادیقی از حریم خصوصی را در روابط زوجین می توان بیان کرد؟ در صورتی که هر یک از این مصادیق با دیگر حقوق زوجیت تزامم یافته و امکان عمل به هر دو وجود نداشته باشد، کدام یک از این حقوق مقدم است؟ در راستای پاسخ به پرسش های فوق برای واکاوی این بحث، به مذاقه در مفهوم حریم

خصوصی و تبیین مستندات آن پرداخته، سپس عناصر و مصادیق این حق را در روابط زوجین کنکاش می‌شود و راهکار رفع تزاخم بیان می‌شود. و در انتها به برخی از آثار این حق در زندگی مشترک زوجین اشاره می‌شود.

۱. مفهوم حریم خصوصی

حریم خصوصی به‌عنوان بخشی از زندگی انسان، در جوامع گوناگون با فرهنگ‌های مختلف همواره تکریم و حمایت شده است، این اصطلاح علیرغم پیشینه‌ای به قدمت زندگی انسان، به‌صورت چنین واژه‌های مرکب، اصطلاحی نوظهور است که در گستره‌ی فقه و حقوق سابقه‌ای اندک دارد. باوجوداین با سیری در منابع فقهی و با تمسک به آراء حقوقدانان می‌توان این حق را شناسایی کرد.

۱.۱. در فقه: واژه «حریم» در فقه به معنای منع است؛ یعنی چیزی که نزدیک شدن به آن برای غیر صاحبش ممنوع است (مجلسی، ۴۰۶، ج ۶، ص ۲۴۱) افزون بر آن حریم را هر امر ممنوعی دانسته‌اند که هتک آن جایز نباشد (سعدی ابوجیب، ۱۴۰۸، ص ۸۶) با این توصیف هر چیزی که محترم شمرده شود، ماهیتاً محدوده‌ای دارد که مصون از تعرض بوده است و مانع هر نوع تعدی و هتک به آن می‌شود. (قنواتی و جاویر، ۱۳۹۰، ص ۸) این موضوع نسبت به انسان صفتی دارد که شخص نسبت به آن حساس بوده و برای حفظ آن به دفاع برمی‌خیزد. (واسطی زبیدی، ۱۴۱۴، ص ۱۳۵) گفتنی است، فقها اصطلاح حریم را بیشتر در برابر مال و جان و عرض بکار برده‌اند.^۱

بنابراین باوجوداینکه فقها در ابواب مختلف فقهی به حمایت از مصادیق حریم خصوصی پرداخته‌اند، اما در فقه امامیه به‌صورت خاص و مستقل به آن توجه نشده است و فقها عنوان خاصی با این وصف تدوین نکرده‌اند، بلکه همان‌گونه که در

^۱ بدین معنا که حریم را چنین توصیف می‌کنند: «چیزی که انسان از آن دفاع و حمایت میکند و بر سر آن می‌جنگد.» (ابن منظور، ۱۴۰۴، ج ۱۲، ص ۱۲۵) و در ابواب احیاء موات (حلی، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۲۳۲) جهاد (نجفی، ج ۲۱، ص ۱۶) و دفاع (جبعی عاملی، ۱۴۱۳، ج ۱۵، ص ۴۹ - موسوی خمینی، بی تا، ج ۱، ص ۴۸۷) به تبیین آن پرداخته‌اند.

ادامه خواهد آمد از فحوای متون اسلامی و فقهی می‌توان به درک این واژه واصل شد (قنوتی و جاور، ۱۳۹۰، ص ۱۵۴)

۲.۱. در حقوق: علیرغم اینکه حق حریم خصوصی به‌عنوان یکی از ملموس‌ترین حقوق، برای هر فردی شناخته شده است، اما تا بدین هنگام حقوقدانان نتوانسته‌اند به تعریف واحدی دست یابند. به دیگر معنا تعریفی که با پذیرش عمومی مواجه باشد وجود ندارد (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۹-۱۱) به اذعان برخی از این صاحب‌نظران، تعریف مورد وفاق و اجماع از این اصطلاح بسیار دشوار است.^۱ (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۲ به نقل از ۱۰۸۸-۸۹، ۲۰۰۲ solove,) با وجود این، نویسندگان و صاحب‌نظران با توجه به بنیان‌های فکری خود برای حریم خصوصی تعاریف متعدد و متنوعی ارائه کرده‌اند؛ از جمله اینکه برخی از اندیشمندان در یک تعریف کلی حریم خصوصی را به معنای حق داشتن یک چارچوب محافظت شده دانسته که فرد در آن خودمختاری شخصی داشته و دیگران اعم از دولت و اشخاص حق مداخله در آن را ندارند. (حکمت نیا، ۱۳۹۰، ص ۱۶۵) حقوقدان دیگری نیز معتقد است: «حریم خصوصی قلمروی از زندگی یک فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند.» (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۳۴) به‌طورکلی به نظر می‌رسد مفهوم حریم خصوصی با فرهنگ حاکم بر جامعه و نوع رژیم سیاسی حاکم بر آن جامعه مرتبط باشد، به‌طوری‌که این مفهوم بسته به تغییر و تحول در مؤلفه‌های فوق می‌تواند مضیق یا موسع باشد.

بدین معنا که چه‌بسا مسائلی در گذشته از موارد حریم خصوصی نبود، اما امروزه داخل در مفهوم حریم خصوصی شده باشد و بالعکس. با این توصیف می‌توان دریافت که مفهوم حریم خصوصی امری نسبی است، نه مطلق. از این‌روست

^۱ آرتور میلر: «تعریف حریم خصوصی دشوار است، زیرا حریم خصوصی مفهومی بسیار مبهم و شکننده است.» ویلیام بی نی: «حتی جدی‌ترین مدافعان حق حریم خصوصی باید اعتراف کنند که مشکلات جدی در تعریف ذات و قلمرو این وجود دارد.» (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۲)

که برخی از حقوقدانان معتقدند: «حدود و مرز این حریم که افراد انتظار حمایت از آن را دارند بسته به آن است که در کجا قرار داشته باشد و جامعه چه هنجارهایی را برای آن مکان تجویز کرده باشد.» (همان، ص ۱۶۱)

این ضابطه در خانواده و در روابط همسران نیز وجود داشته و بسته به جامعه مردسالار، زنسالار یا متعادل، حدود و ثغور مفهوم حریم خصوصی متفاوت خواهد بود. در هر صورت می‌توان این مفهوم را در روابط زوجین این‌گونه تعریف کرد: گستره‌ای از اطلاعات، ارتباطات و جسم هر یک از زوجین است که یا به حسب انتظار متعارف زوجین یا به حکم قانون انتظار دارد دیگری آن را نظارت، دسترسی و مشاهده نکرده و به آن تعرض نکند.

۲. مستندات حق حریم خصوصی

حق حریم خصوصی نیز همچون هر موضوع دیگر، مبتنی بر اساس و بنیانی است که آن را اثبات و شاکله آن را ایجاد می‌کند. این حق به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین مصادیق حقوق بشر و حقوق بنیادی هر انسانی، هم در نظام اسلامی و هم در نظام حقوقی حمایت شده است که در ادامه، مستندات این حق در منابع اسلامی و حقوقی مذاقه و کنکاش خواهد شد. شایان‌ذکر است، از آنجاکه خانواده مصداق بارز حریم خصوصی محسوب می‌شود، بنابراین ادله‌ی عام حریم خصوصی بر این بنیادی‌ترین هسته اجتماع نیز سایه افکننده و آن را تحت لوای عام خود قرار می‌دهد.

۱.۲. حق حریم خصوصی در منابع اسلامی

دین اسلام به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین ادیان جهان اهتمام ویژه‌ای به حریم خصوصی انسان‌ها دارد. از این رو، مواردی همچون سوءظن، تجسس، غیبت، تهمت، قذف و... را که حریم زندگی خصوصی مردم را با خطر روبه‌رو می‌سازد، حرام کرده است. قرآن کریم نیز که به‌عنوان قانون اساسی برای هدایت بشری شناخته می‌شود، در آیات متعدد درباره لزوم رعایت حریم خصوصی افراد

به صراحت سخن گفته است. برای تبیین دیدگاه اسلام در خصوص حریم خصوصی، از سه منظر بررسی می‌شود.

الف) حریم خصوصی در آیات و روایات

- ممنوعیت گمان بد، تجسس و غیبت در اسلام: باری تعالی در آیه ۱۲ سوره مبارک حجرات^۱ حکم ممنوعیت سوءظن، تفتیش و غیبت را بیان فرموده‌اند. به عبارتی دیگر این آیه در بخش نخست خود مترصد بیان این معناست که اگر درباره کسی ظن بدی به دلت وارد شد آن را نپذیر و به آن ترتیب اثر مده (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۸، ص ۳۲۳) در بخش دوم آیه، پیگیری و تفحص از امور مردم را منع می‌فرماید، اموری که مردم عنایت دارند، پنهان بماند و شخص آن‌ها را پیگیری کند تا خبردار شود (همان) (و در بخش سوم از بیان عیوب دیگران در غیاب آن‌ها انظار می‌کند. بنابراین این آیه می‌تواند دلیلی باشد بر قبح نظر به حریم خصوصی افراد در همه صور آن اعم از صوت و تصویر و کتابت. در روایات و نصوص وارده از جانب معصومین^۲ نیز سوءظن^۳، جست‌وجوگری^۴ و غیبت^۵ منع

^۱ «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا... ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمانها گناه است و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید و...»

^۲ امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: کار برادرت را به بهترین وجه توجیه کن تا آنگاه که یقین حاصل کنی که چنین نبوده است و به کلمه ای که از دهان برادرت بیرون می‌آید، در صورتی که محمل خوبی برای آن وجود دارد، گمان بد مبر. (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۳۶۲)

^۳ پیامبر اکرم (صلی الله وعلیه وآله) می‌فرماید: «ای گروه کسانی که ایمان آورده‌اید و ایمان در قلب شما خلوص پیدا نکرده است! به جستجوی پوشیده‌های مومن مباشید، که هر کس به جستجوی پوشیده‌های مومن برخیزد، خدا به جستجوی پوشیده‌های خود او می‌پردازد، و هر کس خدا پوشیده‌های او را جستجو کند رسوا خواهد شد، ولو در خانه خودش.» (همان، ج ۲، ص ۳۵۴)

^۴ از قول ابوذر منقول است که پیامبر (صلی الله وعلیه وآله) به وی وصیت کرده است: «ای اباذر، از غیبت برحذر باش که همانا غیبت شدیدتر از زنا است. اباذر می‌گوید: پرسیدم چرا؟ پیامبر (صلی الله وعلیه وآله) فرمودند: زیرا شخص زناکار چه بسا ممکن است توبه کند و توبه اش مقبول حق قرار گیرد، اما غیبت بخشیده نمی‌شود مگر آنکه کسی که از او غیبت شده ببخشد...» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۲، ص ۲۸۱)

شده است. حکم این آیه و دستورات ناب الهی در قلمرو خانواده و به‌ویژه در روابط زن و شوهر می‌تواند از بسیاری از مشکلاتی که زوجین در زندگی مشترک دارند جلوگیری کند، چراکه گمان بد سرچشمه تجسس و تجسس موجب افشای عیوب و اسرار پنهانی و آگاهی بر این امور سبب غیبت می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۲، ص ۱۸۴) هرکدام از این اعمال حرام سبب ورود و نقض حریم خصوصی زوجین شده و دیگری را به عکس‌العمل وامی‌دارد تا جایی که زندگی مشترک را در سراسیمی سقوط سوق می‌دهد. با این توصیف، چه زیباست اگر هر یک از همسران سخن گهربار مولای متقیان علی علیه السلام را سرلوحه‌ی عمل خویش قرار داده و اعمال همسرش را به بهترین نحو ممکن تفسیر و از گمان بد نسبت به همسرش که منشأ اختلافات بعدی می‌شود اجتناب کند. همچنین از آنجاکه بنا به فرموده باری تعالی زوجین لباس یکدیگر تلقی می‌شوند^۲ - به‌طوری‌که عیوب یکدیگر را پوشیده نگاه دارند - لذا بایسته است زوجین حریم یکدیگر را حفظ کرده و به ستر و مخفی نگاه‌داشتن عیوب و نقوص ظاهری و باطنی همسر خود اهتمام ورزند.

- ممنوعیت ورود به منازل و حریم جنسی زوجین بدون استیذان: در آیات

۲۷ و ۲۸ سوره مبارک نور خداوند متعال ورود به حریم منازل اشخاص را منوط به استیئاس و استیذان نموده است^۳، به‌عبارت‌دیگر، کسی حق ورود به حریم منازل اشخاص و کشف اسرار را بدون اجازه صاحب‌خانه ندارد. در این آیه احکام

۱. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: کار برادرت را به بهترین وجه توجیه کن تا آنگاه که یقین حاصل کنی که چنین نبوده است و به کلمه ای که از دهان برادرت بیرون می‌آید، در صورتی که محمل خوبی برای آن وجود دارد، گمان بد مبر.» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۳۶۲)

۲. أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ (بقره: ۱۸۷)

۳. ای کسانی که ایمان آورده اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید این برای شما بهتر است شاید متذکر شوید! و اگر کسی را در آن نیافتید، وارد نشوید تا به شما اجازه داده شود و اگر گفته شد: «بازگردید!» بازگردید این برای شما پاکیزه‌تر است و خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است!

حقوقی و اخلاقی در هم تنیده شده است. از نظر حقوقی اشخاص موظف به احترام به مسکن و آزادی ساکنان آن هستند که این امر در راستای مصالح اشخاص است. به همین سبب خداوند در ادامه آیه این کار را نیکو می‌شمارد. (زحیلی، ۱۴۲۱ ج ۲، ص ۷۴۴) افزون بر آن، با به کار بردن عبارت‌های «تستأذنوا» و نه «تستأنسوا» به این امر اذعان می‌دارد که در کسب اجازه باید جنبه‌های اخلاقی نیز رعایت شود، زیرا جمله دوم فقط اجازه گرفتن را بیان می‌کند، درحالی که جمله اول که از ماده «انس» گرفته شده اجازه‌ای توأم با محبت و لطف و آشنایی و صداقت را می‌رساند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ ج ۱۴، ص ۴۲۷) به این اصل در روابط خانه و برای اعضای خانواده نیز باید توجه شود. روابط زن و شوهر روابط خاصی است که نسبت به فرزندان آن‌ها حریم محسوب می‌شود؛ از این رو قرآن کریم با دستورات حقوقی، اخلاقی و تربیتی وضعیت‌های مختلفی را مطرح می‌کند؛ برای مثال به وضعیت کودکانی که به سن بلوغ رسیده‌اند توجه کرده و در آیه ۵۹ سوره نور می‌فرماید: «و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند، همان‌گونه که اشخاصی که پیش از ایشان بودند اجازه می‌گرفتند...» همچنین در آیه ۵۸ همان سوره، باری تعالی در یک دستور تربیتی کودکان نابالغ و بردگان را موظف می‌کند در سه زمان (پیش از نماز صبح، نیمروز و بعد از نماز عشا) که برای والدین زمان خصوصی محسوب می‌شود برای ورود به مکان استراحت والدین اذن دخول بگیرند! در این آیه به روشنی به ماهیت خلوت بودن آن‌ها اشاره می‌کند و با عبارت «ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ»^۱ به حکمت چنین امری اشاره می‌کند و می‌فرماید: «این

^۱ ای کسانی که ایمان آورده اید! بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباسهای خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا این سه وقت خصوصی برای شماست اما. بعد از این سه وقت، گناهی بر شما و بر آنان نیست (که بدون اذن وارد شوند) و بر گرد یکدیگر بگردید. این گونه خداوند آیات را برای شما بیان می‌کند، و خداوند دانا و حکیم است!

سه موقع سه عورت است برای شما، که طبعاً شایسته نیست غیر از شما» کسی بر وضع شما مطلع شود.» (طباطبایی، ۱۴۱۷ ج ۱۵، ص ۱۶۳)

ب - فطری بودن حریم خصوصی

برخی از اندیشمندان معتقدند که داشتن حریم خصوصی نیازی فطری است که ضرورت آن بدون استدلال عقلی و از طریق شهود درک می‌شود، تحقیقاتی که برخی انسان شناسان انجام داده‌اند، مؤید همین امر است (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۴۰) با این توضیح که اصرار به حفظ حریم خصوصی به دلیل حیای فطری است که انسان‌ها در نهاد خویش دارند. حیا اقتضا می‌کند که بعضی از امور شرعی و جایز، پنهانی و در خلوت به وقوع بپیوندد، بنابراین لزوم حفظ حریم خصوصی به جهت حفظ حیای فردی و اجتماعی آشکار است.

ج - دلیل عقل

برخی از نویسندگان، حریم خصوصی و صیانت از آن را از مستقلات عقلی می‌دانند، زیرا عقل، تجاوز به حریم خصوصی اشخاص و افشای اطلاعات و عیوب آن‌ها را ظلم و قبیح می‌داند. به استناد قاعده‌ی «ملازمه‌ی عقل و شرع»، هر آنچه را عقل قبیح و ظلم می‌داند شرع نیز آن را قبیح و حرام می‌شمارد. بعضی از فقها در این باره معتقدند: «چگونه ممکن است عقلاً و شرعاً آنچه از میان رفتن ارزش مؤمن و از چشم مردم افتادن او می‌شود، اشکالی نداشته باشد.» (انصاری، ۱۴۲۸، ج ۱، ص ۳۴۵) بنابراین شرع مقدس اسلام نیز تجاوز به حریم خصوصی اشخاص و افشای اطلاعات و عیوب را قبیح و حرام می‌شمرد. (قنواتی و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۳۵)

با مذاقه در منابع اسلامی معلوم شد که حمایت از حریم خصوصی و پرهیز از نقض مصادیق آن در حقوق اسلامی پیشینه‌ای طولانی دارد. این امر پیش از آنکه در غرب و کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر پیش‌بینی شود، در منابع اسلامی بسیار تأکید شده است. البته نباید این نکته را از نظر دور داشت که اصطلاح «حریم خصوصی» در متون اسلامی استعمال نشده است؛ چراکه موضع

اسلام در مواجهه با مقوله حریم خصوصی یک موضع تحویل گرایانه است، بدین معنا که از ماهیت و محتوای حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر مثل حق مالکیت، آزادی از تجسس و تعرض ناپذیر بودن حقوق مربوط به شخصیت انسان، حمایت شده است. (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۱)

۲.۲. حریم خصوصی در منابع حقوقی

همان‌گونه که پیش‌ازین بیان شد، حریم خصوصی اصطلاحی نوظهور در نظام حقوقی جهان است که بیش از یک سده از طرح آن در عرصه بین‌المللی نمی‌گذرد، باین‌حال اعلامیه جهانی حقوق بشر سازمان ملل متحد^۱ از حریم مکانی و ارتباطی در سطح بین‌المللی حمایت می‌کند. به‌موجب ماده ۱۲ این اعلامیه^۲ که به حقوق بنیادی فرد مربوط است، آحاد بشر حق دارند از یک زندگی خصوصی که دور از مزاحمت دیگران باشد، متمتع شوند. (صفایی، ۱۳۷۰، ص ۴ و ۵) افزون بر آن ماده ۱۷ میثاق بین‌المللی حقوق سیاسی و مدنی^۳ نیز با بیانی مشابه حریم خصوصی افراد انسانی را تبیین و به حمایت قانون در موارد نقض آن اذعان کرده است. در اسناد بین‌المللی اسلامی نیز به حریم خصوصی توجه شده است. نمونه‌ای از این توجه را می‌توان در اعلامیه اسلامی حقوق بشر^۴ مشاهده کرد که با تأکید بر خلیفه‌الله

^۱ این اعلامیه در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید.

^۲ ماده ۱۲ اعلامیه حقوق بشر: «هیچ کس نباید در حریم خصوصی خود یا خانواده یا مکاتباتش مورد مداخله زورمندانه قرار بگیرد یا آبرو و شهرتش در معرض تجاوز قرارگیرد».

^۳ این ماده بیان میدارد: «۱- هیچکس نباید در زندگی خصوصی و خانواده و اقامتگاه یا مکاتبات مورد مداخله خودسرانه (بدون مجوز) یا خلاف قانون قرارگیرد و همچنین شرافت و حیثیت او نباید در تعرض غیر قانونی واقع شود. ۲- و هرکسی حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات یا تعرضها از حمایت قانون برخوردار شود».

^۴ این اعلامیه در سال ۱۹۹۰ میلادی در شهر قاهره به تصویب وزرای امور خارجه کشورهای اسلامی رسید. (مهرپور، ۱۳۸۶، ص ۲۹۵ به بعد)

بودن انسان و نبود برتری افراد بر یکدیگر به جز در تقوا، با عبارتی جامع و فراگیر بر حمایت از زندگی شخصی و حریم خصوصی انسان تأکید کرده است.^۱

این حق در کنگره‌های متعددی چون کنگره بین‌المللی حقوقدانان در وین در سال ۱۹۵۵، کنگره حقوقدانان در استکهلم در سال ۱۹۶۹ بحث شد. (کاتبی، ۱۳۵۹، ص ۴۲ و ۴۳) حریم خصوصی به‌عنوان یک حق، پذیرفته و شناسایی شده است. متعاقب این اقدامات در سطح بین‌المللی، دولت‌ها برای به رسمیت شناختن این حق در قوانین اساسی و عادی خود مقرراتی را وضع کردند. اگرچه ایران نیز همسو با دیگر کشورها حریم خصوصی را شناسایی و حمایت کرده است و در قوانین عادی^۲ و اساسی^۳ از برخی مصادیق آن حمایت صریح یا ضمنی نموده است، اما باید گفت در نظام حقوقی ایران حریم خصوصی به صورت مشخص حمایت نشده است، بلکه حقوق و آزادی‌هایی که تحت عنوان حریم خصوصی حمایت می‌شوند؛ انفرادی و در بطن سایر قواعد مختلف حقوقی نظام حقوقی ایران - هرچند ناقص - حمایت شده‌اند. (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۳۵) برای رفع بخشی از این کاستی، بند «ه» ماده ۱۳۰ قانون «برنامه چهارم توسعه» قوه قضائیه را موظف کرده است تا رد راستای اصل بیستم قانون اساسی «لایحه حفظ و ارتقای حقوق شهروندی و حمایت از حریم خصوصی افراد» را تهیه کند و به مراجع ذیصلاح برساند. همچنین

^۱ این اعلامیه در بند الف از ماده ۶ زن و مرد را از لحاظ حیثیت مساوی میداد و آسودگی در زندگی شخصی را در بند الف از ماده ۱۸ از حقوق انسان‌ها می‌خواند، افزون بر آن، استقلال و عدم دخالت در زندگی خصوصی را نیز در بند ب همین ماده از حقوق وی ذکر می‌کنند. سپس در بند ج مسکن انسان را دارای حرمت شناخته و ورود بدون اجازه در آن را ممنوع می‌شمارد.

^۲ در قانون اساسی ایران متن مشخصی مبنی بر حمایت از حریم خصوصی وجود ندارد، اما در اصول ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۲ می‌توان توجه به برخی موارد حریم خصوصی از جمله خلوت، مکانی، اطلاعات و ارتباطات و حریم جسمانی را از میان این اصول دریافت. (هاشمی، ۱۳۸۲، ص ۱۶۹)

^۳ از جمله می‌توان به مواد ۵۸۲، ۶۴۸، ۶۹۱، ۶۹۴ قانون مجازات اسلامی و مواد ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۱۰۰،

۱۰۳ و قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۷۸ اشاره کرد.

به موجب بندهای «و» و «ز» ماده ۱۰۰ این قانون «حفظ و صیانت از حریم خصوصی افراد و ارتقای احساس امنیت اجتماعی در مردم و جامعه از وظایف دولت است.» دولت هشتم برای رفع این نقیصه و به منظور اجرای اصول ۲۲ و ۲۵ قانون اساسی ایران، لایحه‌ای را تنظیم و به مجلس شورای اسلامی تقدیم کرد که این لایحه مسکوت ماند. با این توصیف می‌توان گفت، تنها منبعی که بر حمایت صریح از حریم خصوصی تأکید می‌کند، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است که دولت ایران به آن ملحق شده است.^۱

۳. تعریف زوجین در لغت و اصطلاح

از نظر لغت، زوج به معنای جفت، (در مقابل فرد) (ابن منظور، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۲۹۱؛ جوهری، ۱۴۰۷، ق، ج ۱، ص ۳۲۰) عبارت از دو چیز همراه و قرین است؛ چه مماثل باشند، مانند دو چشم و دو گوش، و چه متضاد (ابن اثیر جزری، ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۳۱۷؛ راغب اصفهانی، بی‌تا، ج ۱، ص ۲۱۵)، مانند شب و روز. در اصطلاح نیز به هریک از زن و مرد، که با یکدیگر ازدواج و پیوند زناشویی با یکدیگر برقرار کنند، زوج و به هر دوی آنها زوجین اطلاق می‌کنند؛ چنان‌که در قرآن آمده است: «وَ أَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَ الْأُنْثَى» (سوره نجم، آیه ۴۵)

۴. عناصر حریم خصوصی

با توجه به تعاریف ارائه شده، حریم خصوصی دربردارنده یک یا چند عنصر است. مثلاً برخی از این عناصر عبارت‌اند از خصوصی بودن، مخفی بودن، مصون بودن در برابر نظارت و مداخله دیگران، در چارچوب قانون، آزادی و استقلال انسان در تصمیم‌گیری و ... .

^۱ این میثاق را دولت ایران در تاریخ ۱۳۴۷/۱/۱۵ امضا نمود و در اردیبهشت ۱۳۵۴ آن را از تصویب گذراند و بدینگونه به آن اعتبار قانونی بخشید و خود را بیدان متعهد ساخت. پس از انقلاب نیز دولت جمهوری اسلامی ایران نه تنها میثاق را رد نکرد و خروج از عضویتش را اعلام ننمود، بلکه سیاست کلی اش مبنی بر همکاری با کمیته حقوق بشر بوده است. (مهرپور، ۱۳۸۶، ص ۶۰)

اما واضح است که مواردی چون تنهایی، استقلال در تصمیم‌گیری و آزادی در تصمیم‌گیری را نمی‌توان عنصر حریم خصوصی دانست؛ زیرا حریم خصوصی، اعم از تنهایی است و استقلال و آزادی در تصمیم‌گیری نیز اختصاص به حریم خصوصی ندارد و در بسیاری از موارد حریم عمومی نیز موجود است. اما عناصر دیگری نیز در ماهیت حریم خصوصی دخالت دارند و نمی‌توان تنها به ذکر بعضی از آنها بسنده کرد. لذا حریم خصوصی در تعریف موردقبول، دارای عناصر زیر است:

۱.۴. خصوصی‌بودن: این عنصر در ذات حریم خصوصی نهفته است؛ چون در غیر این صورت، عمومی خواهد شد و لذا اگر فردی امور مربوط به حریم عمومی را به درون فضای خصوصی زندگی‌اش ببرد و انتظار عدم دخالت دیگران را داشته باشد، قطعاً انتظارش بجا نخواهد بود.

۲.۴. آزادی از محدودیت‌های حقوقی: دیگر عنصر حریم خصوصی این است که در آن، انسان از قوانین و محدودیت‌های فقهی و حقوقی آزاد است و می‌تواند بر اساس نوع سلیقه و پسند خویش عمل نماید. البته این به معنای عدم وجود تکلیف فقهی در حریم خصوصی نیست؛ زیرا انسان در همه جا تکلیف دارد؛ اما این تکلیفی که در حریم خصوصی متوجه انسان است، امری است بین او و خدایش و علاوه بر اینکه اثرات وضعی کارهایش در این دنیا دامن‌گیر او خواهد شد، در قیامت نیز آثار تکلیفی آن دامنش را خواهد گرفت و در آنجا باید پاسخگوی اعمال و رفتار خویش در این دنیا باشد. اما نکته این است که نمی‌توان فردی را به سبب انجام یا ترک کاری در محیط خصوصی‌اش مورد بازخواست قرار داد.

۳.۴. استقلال انحصاری در تصمیم‌گیری: حریم خصوصی چون محیطی است مربوط به شخص، طبیعی است که عواقب کارهایی که در آنجا صورت می‌گیرد، گریبان صاحب آن را خواهد گرفت. بر این اساس، هرگونه تصمیم‌گیری در حریم خصوصی، منحصرأ در اختیار فرد است و هیچ فرد حقوقی یا حقیقی دیگری نمی‌تواند برای آن تصمیم‌گیری نماید؛ مگر با درخواست فرد صاحب حریم.

۴.۴. عدم جواز دخالت و نظارت دیگران بر آن: همان‌طور که در توضیح عنصر قبل گذشت، چون حریم خصوصی مربوط به شخص است و او خود مستقلاً حق تصمیم‌گیری در مورد آن را دارد، بدیهی است که هیچ فرد حقوقی و یا حقیقی دیگری حق نظارت بر آن یا دخالت در آن را نخواهد داشت.

۴.۵. خفا یا محرمانه‌بودن آن و عدم جواز ورود به آن و یا اطلاع از آن، بدون اجازه: چون انسان در حریم خصوصی‌اش آزاد است و می‌تواند به صورتی که سلیقه‌اش می‌پسندد زندگی کند و نیز چون حریم خصوصی، محیط راحتی و آسایش انسان است، طبیعتاً این محیط، محرمانه تلقی می‌شود و هر نوع سرک‌کشیدن به آن یا اطلاع‌یابی از آن، منوط به کسب مجوز از صاحب آن خواهد بود. این عناصر حریم خصوصی همه افراد را شامل می‌شود و با مذاقه در این عناصر، مصادیقی از حریم خصوصی زوجین مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۵. مصادیق حریم خصوصی زوجین

در روابط اعضای خانواده دو جلوه از حریم خصوصی، یکی حریم زوجین و دیگری حریم فرزندان مشاهده می‌شود. با واکاوی روابط همسران و به‌مقتضای موضوع پژوهش می‌توان در گستره زناشویی دو نوع حریم را متصور دانست؛ ابتدا حریمی که زن و شوهر نسبت به دیگران دارند و افراد دیگر حق ورود بدون اجازه به این حریم را ندارند. دوم حریمی که هر یک از زن و شوهر نسبت به یکدیگر دارند و برای ورود به آن حریم باید اذن ورود داشته باشند. منظور از حریم در روابط زوجین در این نوشتار، مفهوم اخیر است.

با تحلیل حریم خصوصی می‌توان پی برد که این حریم دو هسته اصلی دارد؛ اولین هسته آن آزادی است که شخص در آن توانایی انجام دادن کاری را دارد و دیگری مصونیت است که دیگران را از تعرض و ورود به آن باز می‌دارد. (حکمت نیا، ۱۳۹۰، ص ۱۶۶) با توجه به این دو بعد می‌توان مصادیق این حق را شناسایی کرد. البته مصادیق این حق با توجه به شرایط اجتماعی و تفاوت در فرهنگ‌ها متنوع می‌شوند و در گذر زمان و بارشد و پیشرفت تکنولوژی ممکن است مصادیق

جدیدی برای آن به وجود آید. همچنین برای شناسایی مصادیق این حق باید به هردو ضابطه نوعی و شخصی توجه کرد، بدین معنا که هم جنبه‌هایی از زندگی انسان‌ها که نوعاً انسان آن را حریم فرض می‌کند، جزء مصادیق حریم خصوصی‌اند؛ هم مصادیقی که شخص فارغ از اینکه دیگران آن را حریم متصور می‌دانند یا نه، جزء مسائل شخصی و داخل در قلمرو حریم خصوصی است (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۳۸) این مسئله و همچنین تنوع و تفاوت فرهنگی و اجتماعی باعث شده که حقوقدانان در شناسایی و شمارش مصادیق حریم خصوصی هم‌نظر نباشند^۱.

با تدقیق در این مصادیق و دیدگاه حقوقدانان می‌توان گفت انتظار افراد مبنی بر اینکه در محدوده‌ای از زندگی شخصی خود، که بدون دخالت دیگران در امنیت و آرامش بسر ببرند، توقعی منطقی است. توجه به این حریم، در موارد مختلفی متصور است که به‌طور کلی حریم خصوصی جسمانی، حریم خصوصی مکانی، حریم خصوصی اطلاعات و حریم خصوصی ارتباطات چهار مقوله مهم و مطرح در فصل احترام به حریم خصوصی دیگران است و از میان این مصادیق با توجه به موضوع پژوهش می‌توان سه مصداق حریم اطلاعاتی، ارتباطی و جسمانی را برای هر یک از زوجین حریم خصوصی تلقی کرد. از آنجاکه در روابط زوجین، حریم مکانی منزلت و جایگاه ندارد، از سایر مصادیق کلی خارج شده و سه مصداق فوق در گستره‌ی روابط آنان واکاوی می‌شود.

(الف) حریم اطلاعاتی: حریم اطلاعات عبارت‌اند از حق اولیه افراد در محرمانه ماندن و جلوگیری از تحصیل، پردازش و انتشار داده‌های شخصی مربوط به شخص، مگر در موارد مصرح قانونی است. (اصلائی، ۱۳۸۴، ص ۲۸) نظر می‌رسد داده‌های

^۱ برخی از حقوقدانان مصادیق حریم خصوصی را در چهارعنوان متصور دانسته‌اند: ۱- حریم خصوصی اطلاعاتی ۲- حریم خصوصی ارتباطی ۳- حریم خصوصی جسمانی ۴- حریم خصوصی منازل و اماکن (اصلائی، ۱۳۸۴، ص ۴۴) و دیگری شش مصداق را برشمرده است: ۱- حریم منزل و خلوت، ۲- حریم جسمانی افراد ۳- حریم خصوصی متقاضیان کار و کارکنان ۴- حریم خصوصی در فعالیتهای رسانه‌ای ۵- حریم خصوصی اطلاعات شخصی ۶- حریم خصوصی ارتباطات خصوصی (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۵۵)

شخصی شامل تمامی مشخصات و اطلاعات شخص اعم از اطلاعات مالی، اطلاعات مربوط به سلامت جسمانی و روانی، عقاید دینی و... باشد. تا جایی که این داده‌ها با آزادی، استقلال و کرامت انسانی مرتبط است. (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۲۶۴) با کنکاش در روابط زوجین در این خصوص باید گفت: «اگرچه روابط عاطفی عمیق میان زوجین امکان دستیابی به اطلاعات شخصی هریک از همسران را در برابر دیگری سهل و هموار می‌سازد، اما چه بسا جست‌وجو در این اطلاعات از سوی زوج یا زوجه واکنش همسر را در پی داشته، رفته‌رفته بذریعۀ اعتمادی را در این خانواده بکارد.» بنابراین بایسته است رازهای شخصی زوجین و زندگی خصوصی دوستان و آشنایان هرکدام از دو همسر جزء حریم اطلاعاتی هریک از آن‌ها قلمداد شود و در نتیجه لازم نیست نزد همسر بیان شوند. مواردی مانند پس‌انداز مالی همسران پیش از بستن پیمان زناشویی و نیز میراث خانوادگی آن‌ها، جزء داشته‌های شخصی و خصوصی هرکدام از همسران است و نیازی به اشتراک گذاشتن آن‌ها با یکدیگر نیست، اما این حریم درباره درآمد ماهانه زوج نمی‌تواند پابرجا باشد چراکه درآمد زوج مبنای نفقه زوجه است. بنابراین داده‌های مالی شخصی، داده‌های رایانه‌ای و تلفن همراه و مانند آن، اطلاعات شخصی هریک از زوجین پیش از ازدواج و... می‌تواند در روابط همسران حریم اطلاعاتی تلقی شود.

ب) حریم جسمانی: حق اشخاص در حمایت و مصون از تعرض بودن تمامیت جسمانی و بدنی؛ از جمله جنبه‌های مرتبط با سلامت جسمی و روحی و همچنین مشخصات و خصوصیات محرمانه بدنی آن‌ها حریم جسمانی نامیده می‌شود. (اصلانی، ۱۳۸۴، ص ۲۸) بنابراین مصداق فوق در خصوص حمایت و حفاظت از تمامیت جسمانی و اطلاعات مربوط به سلامتی انسان است؛ چراکه هر انسانی به‌طور طبیعی بر بدن و جسم خویش سلطه دارد و به‌طور فطری خواستار آزادی آن و رعایت حرمت آن است. از مصادیق این نوع از حریم در روابط زوجین می‌توان به مواردی همچون ملزم نبودن هریک از همسران به انجام دادن فعالیت‌های

ورزشی و مراقبت‌های تغذیه‌ای خاص بدون آنکه این امور در سلامت فرد تأثیر داشته باشد، اشاره کرد.

لازم به توضیح است، هرگاه این امور، سلامت هر یک از همسران و زندگی مشترک را تحت تأثیر قرار دهد، خارج از حیطه حریم خصوصی است.

ج) حریم ارتباطات: عبارت است از حق اشخاص در امنیت و محرمانه ماندن محتوای کلیه اشکال و صور مراسلات و مخابرات متعلق به افراد و اطلاعات مربوط به آن (همان‌جا جایی که این ارتباطها به زندگی مشترک مربوط نباشد. این مقوله از حریم خصوصی، به‌طور کلی امنیت پست‌های الکترونیک، تلفن، پست و سایر اشکال ارتباطات را عهده‌دار است. متفاهم عرفی از حریم ارتباطات، شامل ابزارهای جدید چون شبکه‌های اجتماعی که مصادیق عرفی ارتباطات محسوب می‌شوند نیز هست. با تدقیق در تعریف فوق این نکته نمایان می‌شود که این تعریف ارتباطات مجازی و الکترونیکی را در برمی‌گیرد، در صورتی که «بند ۷ ماده ۱ لایحه حریم خصوصی^۱» با تفسیری عام کلیه اشکال ارتباط افراد در جامعه از جمله ارتباط‌های حضوری را شامل می‌شد. بنابراین می‌توان گفت: «دامنه چنین حریمی شامل امنیت پست‌های الکترونیک، پست، اینترنت و کلیه انواع ارتباطات، اعم از مستقیم و غیرمستقیم، حضوری، مکتوب یا تلفیقی از آنها می‌شود. این نوع حریم خصوصی در باب همسران می‌تواند به ابعادی از شخصی بودن ارتباط‌های هر یک از زوجین با سایر افراد جامعه اطلاق شود، به‌طوری‌که انواع ارتباطات انسانی اعم از با واسطه یا بی‌واسطه را شامل شده و ارتباطات فیزیکی - حضوری و الکترونیکی و غیرمرتبط با زندگی مشترک را تحت لوای خود قرار دهد. هرچند با توجه به وابستگی و همبستگی زوجین شایسته است با در دسترس گذاشتن انواع ارتباطات مجازی چون تلفن همراه، پست الکترونیک، شبکه‌های اجتماعی و مانند آن، همین‌طور

^۱ حریم ارتباطات اعم از ارتباطات کلامی - حضوری و کتبی، الکترونیکی، سیمی و غیره است که به وسیله‌ی آن هرگونه مکالمه و یا انتقال پیام در اشکال کلامی حضوری، مکتوب، داده، متن، تصویر، صدا، علائم و نشانه‌ها و یا در یک شکل ترکیبی از آنها انجام می‌شود.

ارتباطات حضوری برای همسر - و نه لزوماً به اشتراک گذاشتن آن‌ها - بخشی از فرآیند اعتمادسازی و تعهد را به نمایش گذاشت.

اگرچه هریک از مصادیق فوق برای زوجین حریم قلمداد می‌شود، اما در مواردی اعمال مصادیق حریم خصوصی از سوی هر یک از همسران با برخی از حقوق زوجیت تزاخم یافته و اجرای آن را با مشکل مواجه می‌کند. در این راستا موارد تزاخم کنکاش و پردازش می‌شوند.

۶. تزاخم حریم خصوصی زوجین با دیگر حقوق زوجیت

زندگی مشترک به معنی به اشتراک گذاشتن امور متعارف معیشتی با همسر است، اما در این میان نمی‌توان انکار کرد که هر انسانی مستقل از دیگران است، این استقلال بدین معناست که هر یک از زوجین به تنهایی برای خود قلمرویی دارد که مخصوص به خود اوست. اگرچه در وهله‌ی نخست ممکن است بر این نظر متمایل شد که داشتن حریم خصوصی در زندگی مشترک با تعهدی که زن و شوهر به هم دارند منافات دارد، و حتی عنوان "مخفی‌کاری" را بر آن حمل می‌کنند، اما باید گفت که با تدقیق و تفحص در این مفهوم نمی‌توان قائل به این دیدگاه شد؛ چراکه حریم خصوصی به معنی خودخواهی و بی‌اهمیتی به همسر و خانواده نیست، بلکه به معنی آن است که همان‌طور که هریک از همسران به همسر و کانون خانواده احترام می‌گذارد به خود نیز احترام گذاشته و از همسر هم انتظار رعایت حریم خصوصی دیگری را داشته باشد. به عبارت دیگر رعایت حریم خصوصی زوجین گویای این سخن نیست که زن و شوهر از کنه مسائل شخصی و خصوصی هم غافل باشند، بلکه به آن معناست که به احساسات و افکار یکدیگر احترام گذاشته و حقوق طبیعی‌شان را سلب نکنند. بنابراین اصل بر وجود حریم خصوصی در روابط زوجین است ولی این اصل با اصل حریم خصوصی در قلمرو شهروندان نسبت به یکدیگر متفاوت است. در ادامه اصل تحکیم خانواده و ارتباط آن با تزاخم حقوق زوجیت و حریم خصوصی زوجین بررسی می‌شود.

۷. تحکیم خانواده، راه‌حل تزامم حقوق زوجیت با حریم خصوصی

زوجین

شرع مقدس اسلام برای خانواده قداست و منزلت خاصی قائل است. قرآن کریم از پیوند ازدواج به «پیمان محکم» یاد کرده^۱ و خانواده را «نعمت الهی^۲» نامیده است. نظر به جایگاه ممتاز خانواده در اسلام، تلاش برای استواری روابط خانوادگی یک اقدام ستودنی و مستحق پاداش محسوب می‌شود. از آنجاکه ثبات و پایداری بنیادی‌ترین نهاد اجتماع در پویایی و پیشرفت جوامع نقش بسزایی دارد، اهمیت تحکیم خانواده به روشنی نمودار است؛ لذا حراست از خانواده و تلاش برای تقویت و تحکیم پیوندهای خانوادگی بر عهده زوجین است، اما در مواردی بین حقوق زوجیت و حریم خصوصی زوجین تزامم رخ داده، امکان انجام دادن هر دو ناممکن می‌شود. با این توضیح روشن می‌شود که تزامم در مواردی است که دو قاعده حقوقی هم‌زمان موضوعیت یابند، به نحوی که امکان تحقق و اجرای یکی بیشتر نباشد و شخص در مرحله عمل باید دست به انتخاب زده و یکی را انجام دهد. فقها در ارائه راه‌حل این‌گونه موارد، بحث مرجحات باب تزامم را مطرح کرده‌اند. یکی از این مرجحات تقدیم اهم بر مهم است (حسینی بهسودی، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۳۵۳) دلیل این مرجح عقلی است و به گفته برخی این قاعده به قدری روشن است که اثبات آن به استدلال نیاز ندارد (همان، ص ۳۶۱)، با وجود این تشخیص و تطبیق آن امری دشوار است. این موضوع در گستره‌ی خانواده با توجه به موقعیت خاص و بنیادین آن، اهمیت مضاعفی دارد؛ لذا برای شناسایی حق اهم، نیاز به معیار و مبنایی است تا با اتکا به آن به حق مقدم و اهم رهنمون شد. برای دستیابی به چنین معیاری می‌توان از مصلحت اقوای تحکیم و حفظ کیان خانواده بهره برد، به طوری که مصلحت پایداری بنیان خانواده و انسجام جامعه را مرجح تلقی کرد؛

^۱ مِثَاقًا غَلِيظًا، نساء/۲۱

^۲ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَلَيْسَ بِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِئَعْتِ اللَّهُ هُمْ يَكْفُرُونَ (نحل/۲۷)

چراکه عقل بشری به سوی مصالح متمایل است و در دوران امر بین اهم و مهم مصلحت مهم‌تر را ترجیح می‌دهد. از این رو ابتدا باید با تدقیق در ادله و قلمرو هر یک از حقوق متزاحم به اهمیت حقوقی که از منظر شارع و قانون‌گذار مهم‌اند پی برد، سپس حق اهم را با معیار تحکیم خانواده که به‌عنوان مصلحت اقوا شناخته می‌شود سنجیده و تشخیص داد. چراکه تحکیم خانواده و سکون و آرامش آن از مهم‌ترین اهداف شارع در تدوین مقررات مربوط به خانواده است.

۸. آثار حریم خصوصی در زندگی زوجین

با تأمل در مطالب بیان شده و به‌منظور توجه به حریم خصوصی به‌عنوان یک حق برای هریک از زوجین به برخی از آثار آن اشاره می‌شود. داشتن حریم خصوصی آثار و فواید بسیاری بر زندگی مشترک خواهد داشت از جمله: انسانی که به حریم خصوصی‌اش احترام گذاشته می‌شود، عزت نفس و اعتماد به نفس کافی برای زندگی دارد. داشتن حریم خصوصی به انسان انگیزه پیشرفت در زندگی و مقابله با مشکلات آن را می‌دهد. انسان در حریم خصوصی‌اش به خودش اهمیت می‌دهد و به خودش می‌اندیشد. این فرصتی است که با خود روبه‌رو شود و رفتار و اعمال خود را مورد قضاوت قرار دهد و به اصلاح آن‌ها پردازد. انسان در خلوت خود بدون ریا و تظاهر و بدون اثر گرفتن از هیچ‌چیز و هیچ‌کس به تفکر می‌پردازد و نتایج بهتر و دقیق‌تری خواهد گرفت. کسی که حریم خصوصی‌اش را محترم بشمارد، به حریم خصوصی دیگران نیز احترام خواهد گذاشت و همین در ایجاد ارتباطش با دیگران و بخصوص همسرش تأثیر مثبت دارد.

نتیجه

حریم خصوصی یکی از اساسی‌ترین مصادیق حقوق بشر است که به‌عنوان یکی از حقوق بنیادین شهروندان، با حفظ شأن، کرامت، شخصیت، استقلال فردی، توسعه‌ی روابط شخصی، گسترش صمیمیت و امنیت روانی پایدار و دیگر ارزش‌های مهم انسانی ارتباط عمیقی دارد. حریمی که هیچ‌کس بدون مجوز حق ورود به آن را نداشته و باید مصون و ایمن بماند. رعایت این حریم در روابط

انسانی بسیار مهم ارزیابی شده است. با توجه به ماهیت جمعی خانواده، اهمیت احترام به حریم خصوصی در خانواده نیز به عنوان بنیادی‌ترین نظام اجتماعی آشکار است. به‌رغم تبادر این معنا که با تشکیل زندگی مشترک و به جهت وابستگی عاطفی عمیق زوجین، هیچ حریمی بین زوجین وجود ندارد، باید گفت، این مسئله در روابط زوجین نیز خالی از وجه نبوده و هر یک از همسران با اتکا به شخصیت مستقل و حقوق مسلم انسانی خویش این حق را دارند و می‌توانند حریم خود را در زندگی مشترک حفظ کنند. تا جایی که احترام به حریم خصوصی از جانب هر یک از زوجین را می‌توان از موارد حسن معاشرت تلقی کرد. بنابراین حریم خصوصی در روابط زوجین عبارت است از: «گستره‌ای از اطلاعات، ارتباطات و جسم هر یک از زوجین، که یا به‌حسب انتظار متعارف آن‌ها یا به حکم قانون انتظار دارد دیگری آن را نظارت و مشاهده نکند و از دسترسی و تعرض مصون بماند.» با این مبنا، در این پژوهش مباحثی از حریم خصوصی به‌طور اخص در گستره‌ی خانواده و در روابط زوجین تبیین و در راستای واکاوی این موضوع و به‌منظور اثبات این حق مستندات فقهی و حقوقی آن بررسی شد و پس از مذاقه در آن مشخص شد: هرچند اصطلاح «حریم خصوصی» در متون فقهی و حقوقی بیان نشده است، اما به تلویح یا تصریح به برخی از عناصر و مصادیق حریم خصوصی اشاره شده است. از سویی از میان مصادیقی که حقوقدانان برای حریم خصوصی برشمرده‌اند، سه مصداق حریم اطلاعاتی، ارتباطی و جسمانی در روابط زوجین حریم تلقی شده و برای هر یک از همسران محترم است. اگرچه با در نظر گرفتن اختصاصات خانواده مصادیق فوق حریم محسوب می‌شوند، اما در مواردی با برخی از حقوق زوجیت در تزامن قرار گرفته، امکان عمل به هر دو حق را از ناحیه زوجین مشکل‌ساز می‌کند. برای حل موضوع، راه چاره را قاعده‌ی تزامن دانسته و حق اهم مقدم شمرده می‌شود. در راستای یافتن حق اهم، با توجه به حساسیت و اهمیت نهاد خانواده، مصلحت اقوای تحکیم خانواده به‌عنوان مبنا و معیار سنجش حق اهم، پس از تدقیق در ادله و قلمرو هر یک از حقوق پذیرفته شد. محترم

شمردن " حق حریم خصوصی " از سوی هر یک از زوجین، پدید آمدن آثار مثبتی همچون: عزت نفس، مقابله با مشکلات، اصلاح خود، تفکر، احترام به دیگران و... در پی خواهد داشت.

منابع

* قرآن کریم

- ۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر
- ۲- انصاری دزفولی، مرتضی، (۱۴۲۸)، *مکاسب*، دارالکتب الاسلامیه
- ۳- انصاری، باقر، (۱۳۸۶)، *حقوق حریم خصوصی*، تهران، سمت
- ۴- جبعی عاملی، زین الدین، (۱۴۱۳)، *مسالك الأفهام إلى تنقيح شرائع الإسلام*، قم، مؤسسه المعارف الإسلامیة
- ۵- جوهری، اسماعیل بن حماد، (۱۴۰۷)، *الصحاح*، تاج اللغة و صحاح العربیة، تحقیق: احمد عبدالغفور غفار، بیروت: دارالعلم للملایین
- ۶- حرّ عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۰۹)، *وسائل الشیعة*، قم، مؤسسه آل البيت
- ۷- حسینی بهسودی، محمد سرور، (۱۴۱۰)، *مصباح الاصول*، قم، مکتبه الداوری
- ۸- حکمت نیا، محمود، (۱۳۹۰)، *حقوق زن و خانواده*، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

۹- حلبی، ابن زهره، حمزه بن علی حسینی، (۱۴۱۷)، *غنیة النزوع إلى علمی الأصول و الفروع*، قم، موسسه امام صادق.

۱۰- حلّی، محمد بن حسن بن یوسف، (۱۳۸۷)، *ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد*، قم، موسسه اسماعیلیان

۱۱- راغب اصفهانی حسین بن محمد، (۱۴۱۲)، *المفردات فی غریب القرآن*، دمشق بیروت

۱۲- زحیلی، وهبه بن مصطفی، (۱۴۲۱)، *تفسیر الوسیط*، بیروت، دارالفکر المعاصر

۱۳- سعدی، ابوجیب، (۱۴۰۸)، *القاموس الفقہی لغة و اصطلاحا*، دمشق، دارالفکر

۱۴- صفایی، سید حسین و اسدالله امامی، (۱۳۸۵)، *مختصر حقوق خانواده*، تهران، میزان

۱۵- صفایی، سید حسین، (۱۳۷۰)، *حقوق بشر در اسلام و اعلامیه جهانی حقوق بشر*، مجله دانشکده حقوق دانشگاه تهران، ش ۲۷

۱۶- طباطبایی سید محمدحسین، (۱۴۱۷)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، دفتر انتشارات اسلامی حوزه علمیه قم

- ۱۷-قنواتی، جلیل و حسین جاور و شاهرخ صالحی کرهرودی، (۱۳۹۳)، میان
کنش قاعده لاضرر حریم خصوصی خانواده، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه
شیراز، دوره ۶، ش ۲
- ۱۸-قنواتی، جلیل و حسین جاور، (۱۳۹۰)، حریم خصوصی؛ حق یا حکم،
تهران، حقوق اسلامی
- ۱۹-کاتبی، حسین قلی، (۱۳۵۹)، حقوق و صنعت، تهران
- ۲۰-کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷)، الکافی، تهران، دار الکتب الإسلامی
- ۲۱-مجلسی، محمدتقی، (۱۴۰۶)، روضه المتقین فی شرح من لایحضره
الفقیه، قم، مؤسسه فرهنگی کوشانپور
- ۲۲-مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الإسلامی
- ۲۳-مهرپور، حسین، (۱۳۸۶)، حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع
جمهوری اسلامی ایران، تهران، اطلاعات
- ۲۴-مهریزی، مهدی، (۱۳۹۰)، شخصیت و حقوق زن در اسلام، تهران،
انتشارات علمی و فرهنگی
- ۲۵-موسوی خمینی، سید روح‌الله، (بی تا)، تحریر الوسیله، قم، مؤسسه
مطبوعات دار العلم
- ۲۶-نجفی، محمدحسن، (بی تا)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام،
بیروت، دارالحیاء التراث العربی
- ۲۷-هاشمی، محمد، (۱۳۸۲)، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران،
میزان
- ۲۸-واسطی زبیدی، سیدمرتضی، (۱۴۱۴)، تاج العروس من جواهر القاموس،
بیروت، دار الفکرالنشر و التوزیع